

АРХЕОЛОГІЯ ТА ЕТНОГРАФІЯ

УДК 903-“638”(477.65)

ДЕКОР ЛІПНОГО ПОСУДУ З КУРГАНУ РАНЬОГО ЗАЛІЗНОГО ВІКУ БІЛЯ С. ІВАНГОРОД НА КІРОВОГРАДЩИНІ

Кирило ПАНЧЕНКО (Кіровоград)

У статті розглядаються особливості декору ліпного посуду з кургану раннього залізного віку біля с. Івангород у системі зв'язків фракійської та ранньоскіфської культур.

Ключові слова: ранній залізний вік, ліпний посуд, орнамент, декор.

В статье рассматриваются особенности декора лепных сосудов из кургана раннего железного века возле с. Ивангород в системе связей фракийской и раннескифской культур.

Ключевые слова: ранний железный век, лепная посуда, орнамент, декор.

The research devoted to decor modeled vessels from of the Earl Iron Age mound near the village of Ivangorod in communication systems Thracian and early Scythian cultures.

Key words: Early Iron Age, modeled vessels, ornaments, decorations.

1996 р. археологічною експедицією Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка на чолі з Н. М. Бокій біля с. Івангород Олександрівського району на Кіровоградщині були проведені розкопки кургану раннього залізного віку.

Виявлене в кургані поховання було повністю зруйноване грабіжниками. На думку Н. М. Бокій, поховальний обряд і поховальна споруда уможливають віднести час існування пам'ятки до Жаботинського періоду [1, с. 15]. Серед поховального інвентаря з поховання в кургані особливу увагу привертає колекція ліпного посуду, яка складається із семи посудин – двох великих горщиків, двох корчаг, двох кубків та миски [1, с. 16].

Два великих горщики. *Горщик № 1* (рис. 1, 1) – видовжених пропорцій, слабoproфільований. Висота посудини – 44 см, діаметр вінець – 26 см, діаметр плічок – 32 см, діаметр дна – 12,5 см. У складі тіста – значна домішка піску та кварцу. Випал посудини нерівномірний. На зламі черепка простежується чітка чорна смуга. Поверхня посудини заглажена. Корпус горщика має овальну форму з опущеними плічками, що плавно переходять у придонну частину. Вінця злегка відігнуті назовні, краї вінець потоншені. Верхня частина плічок прикрашена наліпним валиком, який розчленований удавленнями пальця. Близькі за формами посудини широковідомі на Правобережжі Дніпра в пізньочорноліський час [2, с. 62, рис. 36, 2].

Горщик № 2 (рис. 1, 2) – видовжених пропорцій, бочкоподібний. Висота посудини – 36 см, діаметр вінець – 30,5 см, діаметр плічок – 31 см, діаметр дна – 10 см. У складі тіста – значна домішка піску та кварцу. Випал посудини нерівномірний. Черепок на зламі червоного кольору. Поверхня посудини заглажена та оздоблена вертикальним лощінням. Плічка посудини слабовиражені, плавно переходять у придонну частину. Вінця слабо виражені, ледве відігнуті назовні. Верхня частина горловини під вінцями прикрашена наскрізними проколами. На плічках шість овальних горизонтальних наліпів розмірами 1,8 x 2,3 см, розміщених попарно.

Така форма посуду була досить поширеною в чорноліській культурі [9, с. 62]. На думку А. І. Мелюкової, поява бочкоподібних посудин на жаботинських пам'ятках має фракійське коріння. Разом з тим появу в лісостеповій зоні України

в VII ст. до н. е. налєпів, розчленованого зашпирами валика, проколів під вінцями учені пов'язують з впливом місцевих культур більш раннього часу [3, с. 83].

Корчаги презентовані двома посудинами. *Корчага № 1* (рис. 1, 3) – велика товстостінна посуда з широким корпусом. Висота корчаги – 39,5 см, діаметр вінець – 20 см, діаметр плічок – 31,2 см, діаметр дна – 9,2 см. У тісті значна домішка дрєсви, у глині простежується високий вміст слюди. Випал посудини нерівномірний. Поверхня – заглажена. Вінця посудини добре профільовані, відігнуті назовні, краї вінець потоншені. Горловина посудини широка, урізано-конічної форми. Нижня частина горловини прикрашена широким орнаментальним фризом у вигляді восьми прокрєслєних трикутників та одного прямокутника, заповнєних дрібними вдавленнями та затєртих білою фарбою. Верхня і нижня частини фризу чітко обмежена прямою прокрєслєною лінією. На плічках посудини попарно розміщені вісім вертикальних опуклин розмірами 1,8 x 0,8 см, витиснутих зсєредини. Близькі за формою посудини відомі в Серєдньому Подніпров'ї на Московській горі [8, с. 10, табл. 1, 7] та належать до другого ступєня чорноліської культури [9, с. 71, рис. 46,1].

Корчага № 2 (рис. 1, 4) – посуда з округлим тулубом на вузькому дні. Представлена фрагментом корпусу з плічками та придонною частиною. Висота посудини, що збереглась 30 см, діаметр корпусу, що зберігся – 35 см. Тісто посудини доволі щільне, з домішками піску та дрєсви. Випал стінок нерівномірний, місцями чітко простежується чорна та сіра смуги. Корпус посудини оздоблений вертикальним, придонна частина та плічки горизонтальним лощінням. На плічках посудини розміщений широкий орнаментальний пояс, який складається з трьох окремих смуг заглибленого орнаменту. Смуги відокремлені одна від одної суцільною горизонтальною лінією, утвореною відбитками зубчастого штапу. Нижня та середня смуги утворєні відбитками цього ж штапу, розміщєних потрійними відрізкамі під кутом один до одного у вигляді ламаної лінії. На окремих ділянках ламаної лінії, у верхів'ях кутів нанесєно круглі відбитки палички. Верхня смуга являє собою паралєльні скісні відрізки зубчастого штапу. У верхній частині композиції сформовано наліпний валик, прикрашений відбитками цього ж штапу, що імітує мотузковий орнамент. У верхній частині орнаментального фризу посуда прикрашена короткими вертикальними вушкоподібними наліпками (зберігся один). Орнамент затєртий білою фарбою. Аналогії орнаменту трапляються серед посуду з поховань киммерійського часу Північного Причорномор'я VII ст. до н. е. [7, с. 15, с. 308, табл. 3, 15], куди такі вироби надходили як імпорє з фракійських рєгіонів [7, с. 15]. Елементи штапу орнаментальної композиції також знаходять аналогії серед орнаментів на посуді пізнього Чорнолісся [2, с. 504, рис. IV, 37].

Кубки презентовані двома посудинами. *Кубок 1* (рис. 1, 5) – з видовженою горловиною та низьким корпусом. Висота посудини – 16,9 см, діаметр вінець – 12,7 см, діаметр плічок – 17,5 см, діаметр дна – 6,5 см. Випал посудини нерівномірний. Поверхня посудини заглажена. Горловина урізано-конічної форми, що плавно переходить в округлобіконічний корпус. Верхня частина горловини та корпусу прикрашені штапованим орнаментом у вигляді горизонтальних прямої та ламаної ліній, що в поєднанні утворюють смугу низьких трикутників, повернєних вершинами донизу. Орнамент затєртий білою фарбою. Нижче орнаментальна смуга доповнена трьома соскоподібними горизонтальними наліпками. Орнаментальна техніка та композиція досить близька до орнаменту на посуді чорноліської культури. На думку А. Мєлюкової, цей орнамент був запозичений чорноліською культурою із Балкано-Дунайського рєгіону [3, с. 76 – 78]. Протє, форма посудини ймовірноше наближена до фракійських [3, с. 67, рис. 22, 2].

Кубок 2 (рис. 1, 6) – чорнолощений кубок грушевидної форми. Придонна частина посудини збереглася лише частково без самого дна. Висота посудини – 12,5 см, діаметр вінець – 10 см, діаметр плічок – 17 см. У тісті посудини значний вміст піску, черепок на зламі червоного кольору. Горловина – урізано-конічної форми з ледве відігнутими назовні вінцями, прикрашена горизонтальними канелюрами. Корпус посудини має округло-біконічну форму, оздоблений косими канелюрами. Аналогії кубку відомі серед кераміки фракійської культури Бесарабі лісостепової Молдови [6, с. 40].

Миска (рис. 1, 7) – товстостінна чорнолощена посудина. Зберігся лише фрагмент вінець розмірами 10 x 5,7 см. Подібні форми вінець мисок у середньому Подніпров'ї поширюються в пізньочорноліський час [7, с. 26; 9, с. 63]. У Карпато-Дунайському та Балкано-Дунайському регіонах такі форми мисок відомі в колі гальштатських культур ще за епохи бронзи [3, с. 74].

Наведені аналогії дають змогу нам віднести колекцію ліпного посуду знайденого в кургані біля с. Івангород, до пізнього етапу існування чорноліської культури та простежити дві лінії впливів на його декор. Перша – це продовження місцевих традицій. Друга – указує на присутність в декорі чорнолощеного посуду фракійських елементів.

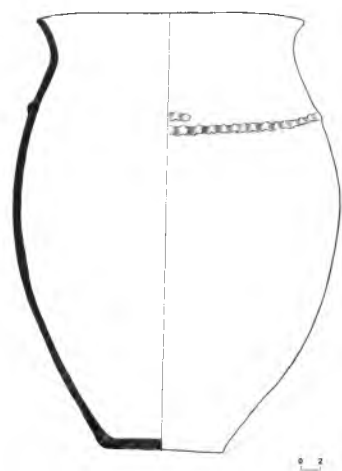
Таким чином, особливості декору ліпного посуду з кургану є зразками місцевого керамічного виробництва передскіфського часу та виступають важливим джерелом дослідження обставин формування матеріальної культури лісостепових племен Правобережжя Середнього Подніпров'я до приходу скіфських племен.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бокій Н. М. Курган ранньозалізного віку біля с. Івангород на Кіровоградщині // Від Кіммерії до Сарматії. 60 років Відділу скіфо-сарматської археології ІА НАНУ. – К., 2004. – С. 15–17.
2. Драган М. Н. Начало раннего железного века в Днепровской Правобережной Лесостепи. – К., 2011. – 848 с.
3. Мелюкова А. И. Скифия и фракийский мир. – М., 1979. – 256 с.
4. Пефтіць Д. М. Фігурні штампи в орнаментуванні чорноліської кераміки Середньої Наддніпрянщини // Магістеріум. – Вип. 20. – К., – С. 53 – 58.
5. Провская Е. Ф., Ковпаненко Г. Т. Раскопки около с. Калантаева и Стецовки на Тясмине в 1956 году // КСИА. – № 8. – К., 1959. – С. 30т – 36.
6. Смирнова Г. И. Основы хронологии предскифских памятников Юго-Запада СССР // СА. – № 4. – М., 1985. – С. 33 – 53.
7. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время. – М., 1989. – 464 с.
8. Тереножкин А. И. Комплексная экспедиция на Кременчуцкой ГЭС и раскопки у Ново-Георгиевска в 1956 году // КСИА. – № 8. – К., 1959. – С. 3 – 12.
9. Тереножкин А. И. Предскифский период на Днепровском Правобережье. – К., 1961. – 248 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

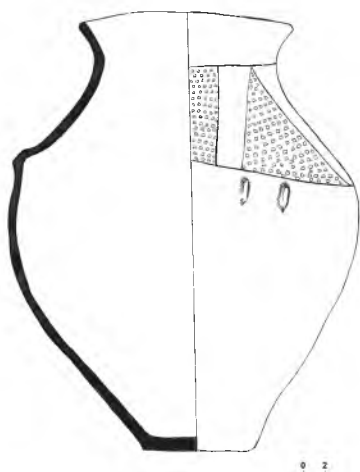
Панченко Кирило Ігорович – лаборант кафедри історії України КДПУ ім. В. Винниченка.
Наукові інтереси: давня й середньовічна археологія та історія України.

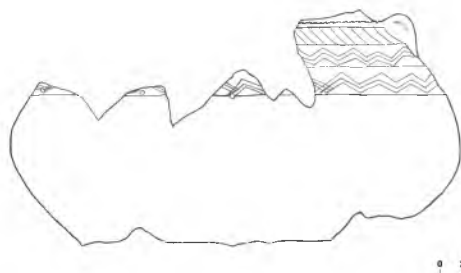
1

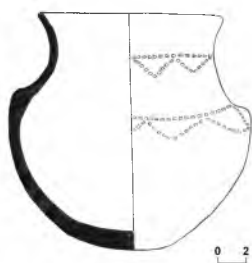
2

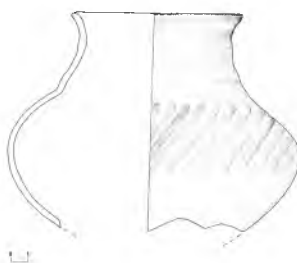
3

4

5

6

7

Рисунок 1. Ліпний посуд з кургану раннього залізного віку біля с. Івангород.

1 – 2 – великі горщики; 3 – корчага; 4 – фрагмент чорнолощеної корчаги; 5– 6 – кубки; 7 – фрагмент миски.